

В статье рассматриваются результаты исследования мотивов учебной деятельности учащихся среднего звена. Делается вывод о доминировании широких социальных мотивов учения среди современных подростков.

Ключевые слова: учебная деятельность, мотивы, ведущие мотивы учебной деятельности, широкие социальные мотивы.

In the article the results research of motives learning activities of students middle management. It is concluded about the dominance of larger social motives for learning among today's teens.

Keywords: educational activities, motivations, motives leading educational activity, larger social motives.

Ющенко Я.І.

КОМПЛЕМЕНТАРНІСТЬ ТА ФУНКЦІОНАЛЬНО-РОЛЬОВА УЗГОДЖЕНІСТЬ ПОДРУЖЖЯ ЯК ЧИННИКИ ЗАДОВОЛЕНОСТІ ШЛЮБОМ

У статті описані результати дослідження впливу компліментарності та функціонально-рольової узгодженості подружжя на задоволеність шлюбом, найважливішої умови стабільності й благополуччя подружньої пари. Характер подружніх стосунків багато в чому залежить від ступеня узгодженості сімейних цінностей чоловіка і дружини та рольових уявлень про те, хто й якою мірою відповідає за реалізацію певною сімейної сфери.

Ключові слова: задоволеність шлюбом, комплементарність, функціонально-рольова узгодженість, сім'я, комунікативні стосунки.

У даний час у суспільство наявні ускладнення у зв'язку зі зміною соціальних орієнтацій. Перехід країни до умов якісно нових економічних стосунків вплинув на структуру багатьох сімей як малих груп, породивши незвичні для них внутрішньогрупові зміни. У свою чергу, ці внутрішньогрупові зміни ведуть до підвищення рівня внутрішньої конфліктності сім'ї, а також до зростання кількості розлучень і зниження рівня народжуваності. У зв'язку з цим актуальність дослідження чинників, що впливають на якість шлюбу, для всебічної діагностики і корекції родинних стосунків при наданні психологічної допомоги сім'ї різко зростає.

Сім'я виступає як культурна спільність - спільність людей, яких пов'язує певна єдність життєвих цінностей, рольових уявлень про те, хто й якою мірою відповідає за реалізацію певної сімейної сфери, єдність позиції у взаєминах внутрісімейних, у взаєминах з суспільством і т. ін. Саме характер цих функцій зумовлює зміст, форми і критерії стабільності шлюбу. Неузгодженість є однією з причин рольової невідповідності в подружній парі, що, у свою чергу, є конфліктогенним фактором, який дестабілізує міжособистісні взаємини в родині.

Особливий сплеск активності щодо вивчення сім'ї і шлюбу припадає на середину 90-х років ХХ століття. Характерним є інтерес до проблеми схожості - відмінності подружжя в плані особових характеристик, а також ролевих і ціннісних орієнтацій (Ю.Є. Альошина, Т.В. Андреева, К. Вітек, Е. Егліте, А. Жвінклене, А. Келам, Д. Кутсар, Дж. Медлінг, М. МакКері, Д. Майерс, С. Раппопорт, Е. Тійт та ін.), тобто вивчалися чинники подружньої сумісності та їх вплив на стабільність шлюбу. Значний блок робіт присвячений проблемі орієнтацій подружжя у сфері родинних ролей (М.М. Обозов, Н.Ф. Федотова, В.В. Матіна, Є.В. Антонюк та ін.).

Також очевидно, що більшість авторів, окрім значущості інших чинників, мають на увазі або відкрито визнають велику роль особових, соціально обумовлених характеристик подружжя щодо оцінки якості їх шлюбу і загального здоров'я сім'ї. Тому дослідження останніх років продовжують розкривати особливості ціннісних орієнтацій і уявлень про сім'ю і шлюб у людей тих, що вже створили свою сім'ю, так і тих, хто готується до цього (В.С. Торохтій, Е.Г. Ейдемільлер, В.В. Юстіцкіс, В.М. Дружнін та ін.).

Вивченням характеристик, що впливають на задоволеність шлюбом, займалося багато дослідників [4]. Всі ці дослідження об'єднані загальною метаціллю: вивчити чинники, що впливають на подружню задоволеність шлюбом, значення якої і дозволяє судити про те, що краще для подружжя і на якій стадії розвитку.

Метою нашого дослідження є вивчення комплементарності шлюбу та функціонально-рольової узгодженості подружжя як чинників задоволеності шлюбом. *Гіпотеза дослідження* – комплементарність стосунків і функціонально-рольова узгодженість у подружньому житті впливає на задоволеність шлюбом: чим більше аспектів взаємодоповнення, тим вища задоволеність шлюбом.

Досягнення мети дослідження, враховуючи висунуту гіпотезу, передбачає вирішення таких завдань:

1. Здійснити теоретичний аналіз сучасних уявлень про структуру сім'ї, комунікацію, сумісність, функціонально-рольову узгодженість, комплементарність, що склалися на теперішній час у психологічній науці.

2. Розробити конкретний комплекс методик, що дозволить провести всебічне психологічне вивчення особистості членів родини та стану їхніх сімейних відносин, використовуючи як центральний компонент визначення рівня функціонально-рольової узгодженості.

3. Перевірити зв'язок між комплементарністю, функціонально-рольовою узгодженістю та задоволеністю шлюбом.

Методологічною основою дослідження є: системно-структурний підхід (Мінухін, Олсон, Оудсхоорн); теорія транзактного аналізу Е. Берна.

Узгодженості рольових очікувань варто приділити особливу увагу, тому що за даними останніх досліджень саме їхня невідповідність найчастіше стає причиною неуспіху в шлюбі. Відомо, що наші уявлення про рольові обов'язки виникають із того, що є в нашій родині й у відомих нам родинах, у повсякденному побуті й спілкуванні, грі "дочки-матері" та інших рольових іграх. Ми спо-

чатку відслідковуємо ці ролі, потім програємо їх, потім усвідомлюємо і, нарешті, реалізуємо наші уявлення про дружину і чоловіка, батьків і дітях вже у власній родині.

Усі ці уявлення глибоко індивідуальні, і немає нічого дивного в тім, що в різних людей вони можуть не збігатися. Чоловік і дружина можуть очікувати від шлюбу дуже різне і по-різному уявляти собі своє сімейне життя. При цьому, чим більше не збігаються ці уявлення, тим менш міцною є родина, тим більше в ній виникає небезпечних для неї самої ситуацій.

Люди різне очікують від родини, по-різному уявляють собі своє положення, своє життя, свою роль у подружнім житті. І якщо в молодих не збігаються ці очікування, розрізняється розуміння сімейних ролей, то міцність їхнього шлюбу слабшає. У щасливих, вдалих родинах між чоловіком та жінкою значно більше подібності щодо розуміння своїх сімейних ролей, ніж у неблагополучних чи тих, котрі взагалі припинили своє існування [9].

Якщо члени родини по-різному розуміють свої ролі і висувають один до одного неузгоджені, такі що відкидаються іншими очікування і відповідні їм вимоги, то родина є априорі малосумісною і конфліктною. Адже поведінка кожного, що відповідає його індивідуальним уявленням про свою сімейну роль, буде розглядатися їм як єдино правильна і бажана, а поведінка партнера, що не відповідає цим уявленням, - як невірна, нерозумна і навіть зловмисна.

По Ледереру і Джексону (1986), гарний шлюб вирізняється терпимістю партнерів один до одного, взаємоповагою, чесністю і бажанням бути разом. Такі шлюби укладаються людьми одного кола, з однаковими інтересами і цінностями.

Однаково чи не однаково їхнє походження, партнери в парі повинні пристосовуватися одне до одного на ранніх стадіях шлюбу [7]. За загальноприйнятим романтичним уявленням про шлюб можуть ховатися труднощі взаємної акомодатії. Пара повинна день за днем разом їсти, спати, займатися сексом і виконувати незліченну кількість інших дій. Їй також доводиться вирішувати, що з традицій батьківських родин зберегти, які створити заново. Вони повинні переглянути взаємини з братами і сестрами, друзями і батьками. Задача взаємної акомодатії ускладнюється тим, що один з партнерів чекає зміни поведінки з боку іншого [8].

Невротичні прояви в шлюбі ніколи не виникають з вини одного з партнерів. Незрілість, неготовність створити повноцінний союз приводить до того, що партнери схильні виступати по відношенню одне до одного в ролі батьків. Очікуючи від партнера батьківської любові і захисту, кожен з подружжя прагне до встановлення необхідної йому форми подружніх взаємин типу “дитина - батько”. У даному випадку відносини між партнерами набувають не властиві їм функції компенсації і корекції проявів первісного досвіду взаємодії “дитина – батько”, що провокуються тривогою. Функція задоволення пригнічених дитячих потреб, чи компенсація незавершеності, збільшує психічне навантаження на подружні відносини [2].

Структура комунікації також впливає на всі аспекти функціонування родини, оскільки характер обговорюваних питань, культура й інтенсивність духовного спілкування між людьми як на стадії формування родини, так і на більш пізніх етапах шлюбно-сімейних відносин багато в чому впливають на згуртованість сімейної групи і задоволеність шлюбом, а адекватна структура комунікацій між батьками і дітьми є важливою передумовою успішного виконання родиною її виховної функції.

Вперше проблема комплементарності у шлюбі була піднята Адлером [1]. Комплементарність (доповнення, довершення) – взаємодоповнювальність ролей у шлюбі. Некомплементарний шлюб — це шлюб партнерів з однаковою порядковою позицією в батьківській родині. Частково комплементарний шлюб - шлюб партнерів, коли один чи обидва партнери в батьківській родині мали кілька типів зв'язків зі своїми братами і сестрами, з яких одна, принаймні, комплементарно збігалася з такою, як у партнера.

Дослідження, проведені Уолтером Тоуменом (Тоумен, 1976), показують, що моделі поведінки людей багато в чому визначаються тим, чи були вони старшими, середніми, молодшими чи єдиними дітьми в родині. Він вивчив тисячі нормальних родин і незмінно виявляв, що люди, котрі займають однакові позиції в родині мають дуже близькі характеристики. Дискусія на цю тему має давню історію, і, хоча деякі автори сперечаються з ним з окремих питань, точка зору Тоумена є на сьогодні найбільш популярною [10].

Існує обмежене число можливих рольових позицій у родині в залежності від кількості дітей, їхньої статі і проміжку часу між їх народженням. І, хоча нині моделі поведінки, що пов'язані з порядком народження, перетерплюють зміни внаслідок соціальних змін, контролю за народжуваністю, жіночих рухів, збільшення кількості родин, що повторно вступають у шлюб, можна говорити про деякі стійкі розходження між рольовими позиціями дітей. Опишемо коротко ці характеристики і їхній вплив на моделі подружніх взаємин.

Важливо відзначити також, що комплементарність шлюбу не є абсолютною гарантією його стабільності. Необхідно співвіднести цей параметр із тим характером взаємин, що був у батьківських родин. Наприклад, чоловік очікує від дружини турботи про нього, як про молодшого брата, у той же час бунтуючи проти надмірної опіки, як це він робив зі своєю старшою сестрою. Важливою моделлю є також модель взаємин батьків .

Тоумен стверджує, що для стабільного шлюбу велике значення має те, якою мірою в ньому повторюється положення, яке кожен займав серед братів і сестер. У зв'язку з цим, можна виділити комплементарний, некомплементарний і частково комплементарний шлюб. Він вважає, що в комплементарному шлюбі старших і молодших дітей, партнерам легше домовитися і підбудуватися один під одного, тому що вони відтворюють свій досвід взаємин із братами і сестрами. Вони займають у шлюбі комплементарні ролі — один піклується, інший приймає турботу; один планує, інший здійснює ці плани; один хоче ходити на роботу, інший воліє залишатися вдома і т. ін. Їхній зв'язок тим міцніший і триваліший, чим більше відносини обох партнерів нагадують їхнє положення в родині батьків ("теорія дублікатів") [5].

Некомплементарний шлюб — це шлюб партнерів з однаковою порядковою позицією в батьківській родині. За інших рівних умов їм потрібно більше часу і зусиль щоб домовитися і діяти узгоджено. Коли шлюб беруть дві старші дитини, вони можуть боротися за владу і конкурувати у взаєминах. Двоє молодших, навпаки можуть уникати відповідальності і змагатися, хто з них є молодшим. Дуже важливим є, чи був у людей досвід взаємин із особами протилежної статі в батьківській родині. Чоловік з родини, де всі діти були хлопчиками буде ймовірно сприймати жінку як "чужорідну істоту", і йому потрібно докласти більше зусиль, щоб зрозуміти свою дружину, ніж чоловіку, що мав сестер. Некомплементарний шлюб двох старших дітей, може бути ускладненим деякими труднощами через однакову стать дітей у родині.

Необхідно розрізняти ідентичність і комплементарність. У першому випадку мова йде про ідентифікацію, у другому про взаємодію. Партнерам, що займали однакове положення серед братів і сестер у батьківській родині, легше пристосовуватися один до одного і швидше досягати взаєморозуміння. Наприклад, молодший брат чи молодша сестра добре знають, що значить бути самим молодшим порівняно з іншими дітьми. Чоловік і дружина, що були самими старшими в родині своїх батьків, добре знають, що таке догляд за молодшими і відповідальність за них. Вони легко розуміють один одного і можуть підмінити іншого при необхідності, але разом погано співпрацюють. Партнери з ідентичним типом тільки тоді зберігають повну злагоду в шлюбі, коли вони працюють у різних галузях, забезпечують один одному певну волю в особистому житті, мають різні компанії і паралельно виховують дітей, наприклад, синів виховує батько, а дочок Частково [6] комплементарні відносини встановлюються в тому випадку, коли один чи обоє партнери в батьківській родині мали кілька типів зв'язків зі своїми братами і сестрами, з яких одна, принаймні, комплементарно збігалася з такою як у партнера.

В основу емпіричного дослідження функціонально-рольової узгодженості та компліментарності у шлюбі був покладений структурно-функціональний підхід до поставленої проблеми. Надійність і достовірність результатів забезпечувалась методологічним обґрунтуванням теоретичних положень при вирішуванні завдань дослідження, застосуванням адекватного комплексу діагностики. Нижчим будівлюстежено 15 подружніх пар, віком від 25 до 40 років. Всі досліджувані мають вищу освіту. У кожній парі шлюб – перший.

Для дослідження рольових очікувань і домагань використовувалась методика “Рольові очікування і домагання в шлюбі” (“РОП”). Дана методика, розроблена А.М. Волковою, входить до комплексної програми практичної роботи з подружньою парою [3]. Опрацювання і аналіз результатів передбачав 3 етапи. Аналіз індивідуальних показників шкали сімейних цінностей, ролевих очікувань і рольових домагань чоловіка (дружини).

1. Порівняльний аналіз уявлень про сімейні цінності і ролевих настановлень чоловіка і дружини.

2. Визначення ступеню рольової адекватності подружньої пари в п'яти сферах міжособистісної взаємодії в сім'ї (показники 3-7 ШСЦ).

3. В основі методики дослідження типу комунікативних стосунків (МІКУ) подружжя, лежить концепція транзактного аналізу Е. Берна про трьохкомпонентну структуру особистості як суб'єкта комунікативної активності (позиції, чи его-стану «Дитина», «Батько», «Дорослий»). Виявлена на підставі даного методу структура комунікативних установок конкретного суб'єкта дозволяє судити про ступінь його соціальної адаптації, рівень зрілості його особистості [6].

Дослідження компліментарності у шлюбі проводилося за генограмою сім'ї, запропонованою Боуеном.

Таким чином, нами були підібрані методики, які безпосередньо відносилися до теми обраної роботи і дозволяли провести комплексний експеримент з вивчення функціонально-рольової узгодженості, комплементарності у шлюбі та мірі задоволеності шлюбом.

У ході дослідження сімейних цінностей та рольових установок отримані показники за ступенем узгодженості мають таку ієрархію:

1. соціальна активність та зовнішня привабливість;
2. емоційно-психотерапевтична функція в сім'ї;
3. батьківсько-виховна;
4. господарсько-побутова та особистісна ідентифікація з чоловіком;
5. інтимно-сексуальна.;

Вихід на перше місце узгодженості таких сфер, як соціальна активність і зовнішня привабливість, які є, взаємопов'язаними, зумовлено збільшенням в останній час екстравертованості суспільства, що формує адекватну, і, як наслідок, взаємопов'язану установку у членів подружжя.

На основі дослідження узгодженості сімейних цінностей ми визначили рольову адекватність партнерів сімейної пари один одному. Виявлено – ті пари, що мають найвищі показники щодо узгодженості сімейних цінностей, мають досить високі показники рольової адекватності партнерів один одному, і навпаки, пари з низькою узгодженістю сімейних цінностей мають низькі показники рольової адекватності.

В результаті проведеного дослідження було виявлено, що явище комплементарності в шлюбі має багатоаспектний характер. Можна виділити принаймні 4 аспекти, що свідомо чи несвідомо визначають якість сімейної взаємодії: комплементарність, яка пов'язана із положенням, яке людина мала по відношенню до братів і сестер в батьківській сім'ї (комплементарність по Томану), відповідність его-станів чоловіка і дружини (его-стани за Берном), рівень співпадіння сімейних цінностей (ціннісна комплементарність), функціонально-рольова узгодженість (рольова адекватність).

Найбільш значимий зв'язок був зареєстрований між показниками узгодженості сімейних цінностей та задоволеності шлюбом. Високі показники рольової адекватності подружжя підвищують загальний рівень задоволеності шлюбом.

Аналіз комплементарності за Томаном значимих зв'язків не дав. Можна говорити лише про тенденцію впливу цього аспекту на стабільність шлюбних

відносин. Однак частина пар (25%) демонструє незадоволеність шлюбом, що можливо пояснюється незадоволеністю порядковою позицією серед братів і сестер у батьківській родині.

Необхідно відзначити, що вище викладені результати і положення вимагають подальшого експериментального дослідження. В першу чергу, для підтвердження або спростування отриманих висновків необхідне проведення експериментального дослідження на значно більшій за обсягом вибірці. Все це є матеріалом для подальших досліджень щодо вивчення впливу різних чинників на задоволеність шлюбом.

Література

1. Адлер А. Воспитание детей. Взаимодействие полов. – Ростов на Дону: «Феникс», 1998. – 416 с.
2. Аккерман Н. Теория семейной динамики // Семейная психотерапия. СПб.: Питер, 2000 – С. 70-76.
3. Алешина Ю.Е., Гозман Л.Я., Дубовская ЕМ. Социально-психологические методы исследования супружеских отношений. – М.: МГУ, 1987. – 120 с.
4. Андреева Г.М. Психология современной семьи – М.: «Речь», 2005. – 436 с.
5. Крадохвил С. Психотерапия семейно-сексуальных дисгармоний. – М.: "Медицина", 1991. – 408 с.
6. Лидерс А.Г. Психологическое обследование семьи – М.: Академия, 2007. – 432 с.
7. Минухин С., Фишман Ч. Техники семейной психотерапии – М., 2004. – 325 с.
8. Николс М., Р. Шварц Семейная терапия. Концепция и методы. – М.: Эксмо, 2004. – 960 с.
9. Обозов Н. Н. Психологическая культура взаимоотношений – М., 1986. – 223 с.
10. Ричардсон Р. Силы семейных уз. – СПб.: Изд. «Акцидент», 1994. – 136 с.

Яланська С.П.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНОЇ ТВОРЧОСТІ

На сьогодні спостерігається підвищення вимог суспільства до якісної професійної підготовки педагогів. Значною мірою це стосується розвитку педагогічної творчості. Тому, інтенсивно ведеться пошук шляхів розвитку творчості майбутніх учителів, що є важливою умовою їх подальшої професійної діяльності, сприяє самоактуалізації і самореалізації як учителів, так і їх учнів. Розвиток педагогічної творчості буде тим успішнішим, чим більш свідомо буде зорієнтований процес навчання на актуалізацію творчого потенціалу май-